

ÜNİTE 3: NOKTALAMA İŞARETLERİ

Ünitede Ele Alınan Konular

- Nokta (.)
- Virgül (,)
- Noktalı Virgül (;)
- İki Nokta (:)
- Üç Nokta (...)
- Soru İşareti (?)
- Ünlem İşareti (!)
- Düzeltme İşareti (^)
- Kesme İşareti (')
- Kısa Çizgi
- Uzun Çizgi (—)
- Tırnak İşareti (“ ”)
- Tek Tırnak İşareti (‘ ’)
- Ayraç (Parantez) ()
- Köşeli Ayraç []
- Eğik Çizgi (/)

Ünite Hakkında

- Yazılı anlatımda noktalama işaretlerinin gereğine değinilmiştir.
- Noktalama işaretleri, örneklerle anlatılmıştır.
- Noktalama işaretlerinin temel mantığı kavratılmaya çalışılarak, bilginin kuramdan uygulamaya dönüşme evresi öncelenmiştir.

Öğrenme Hedefleri

- Noktalama işaretlerinin kullanımına ilişkin temel bilgileri edineceksiniz.
- Bu konudaki eksiklerinizi tamamlama, yanlışlarınızı düzeltme olanağı bulacaksınız.
- Noktalama işaretlerinin yanlış kullanıldığı örnekleri fark edebilecek, bunları düzeltebileceksiniz.
- Siz de noktalama işaretlerinin doğru kullanımına ilişkin örnekler verebileceksiniz.

Üniteyi Çalışırken

- Anlatılan her konuları dikkatle okuyun, verilen örnekleri iyice inceleyin
- Bilgilerinizi sık sık gözden geçirin, çalıştığınız konuları sürekli tekrarlayın.
- Uyarılara dikkat edin.
- Elinizde bulunan ya da ulaşabileceğiniz her türlü yazılı dokümanı, noktalama işaretlerinin kullanımı yönünden inceleyin.
- Siz de ünite sonundaki sorulara benzer sorular oluşturarak yanıtlarını bulmaya çalışın.
- Kitabınızın sonunda verilen kaynaklara ulaşip onlardan da yararlanmaya çalışın.

Giriş

Cümle ya da yan cümledeki türlü öğeleri birbirinden ayırmaya yarayan, cümlenin yapısı ve duraklama yerleriyle sözün vurgu ve tonlamasını belirleyerek okuma ve anlamayı kolaylaştırmak için kullanılan işaretlere “noktalama işaretleri” denir.

Bir cümlede noktalama işaretlerinin yerli yerinde kullanılması çok önemlidir. Yanlış kullanılan noktalama işaretleri ya da bu işaretlerin eksikliği, kimi zaman cümlenin doğru anlaşılmasını olanaksızlaştırır. Günlük konuşmalarımızda “anlaşılabilirlik” için özen gösterdiğimiz kimi durumların yazılı anlatımda da karşılıkları vardır; noktalama işaretleri, bu işlevi yerine getirmede birinci dereceden rol oynar. Birbirimizi anlayabilmek için sözlü anlatımda sahip olduğumuz pek çok avantajdan (jest, mimik, vurgu, ton, ezgi vb.) yazılı anlatımda yoksun olduğumuzu unutmamalı ve bu bakımdan noktalama işaretlerinin önemini iyice kavramalıyız. Yazı dili konuşma diline göre daha kuralcıdır ve bu kurallar ortaktır.

Noktalama işaretlerini doğru kullanmaya çalışmak, bir bakıma, anlatmak istediğimiz duygu, düşünce ve tasarımlara verdiğimiz önemin, karşımızdakinin anlama hakkına duyduğumuz saygının bir göstergesi olarak da düşünülebilir.

Nokta .

- a. Cümlenin sonuna konur:

Okuyorum.

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir işaretler sistemidir.

Hiç sinemaya gitmezmiş.

- b. Tamamlanmış bir sözün ya da söz öbeğinin sonuna konur:

İyi akşamlar.

Hoşçakalın.

Günaydın.

- c. Sözcük kısaltmalarından sonra konur:

Tür. (Türkçe), Ank. (Ankara), İst. (İstanbul), huk. (hukuk), Dr. (doktor), Doç. (doçent)...

- d. Maddeleri gösteren rakam ya da harflerden sonra konur:

I. 1.
II. 2.

- A. a.
B. b.

e. Sayılardan sonra sıralama bildirmek için konur:

3. (üçüncü), 27. (yirmi yedinci), VI. (altıncı), XXIII. (yirmi üçüncü)...

f. Tarih ve saat gösteren sayıların arasına konur:

31.12.2002.

6.3.1998

09.15

20.25

g. Sayıları rakamla yazarken binler basamaklarının arasına konur:

14.235.315

22.947.365.660

10.000.000.000

7.350

h. Matematikte çarpı işareti yerine kullanılır:

2 . 5 = 10

250 . 100 = 250.000

Cümle sonunda ayraç içinde bir açıklama bulunuyorsa, kaynak belirtilmişse ya da bir not eklenmişse, nokta, kapama ayracından sonra konur:

Bu kılavuzda, bileşik sözcükler konusunun öbür kılavuzlara göre biraz farklı gruplandırıldığını görüyoruz (Yazım Kılavuzu, Dil Derneği Yayınları, 4. Baskı, s.51).

Türk şiirinin modernleşmesinde İkinci Yeni şairlerinin katkısı yadsınamaz (Kuşkusuz, bu konuda Garip şiirinin yerine getirdiği işlevi de unutmamak gerekiyor).

Virgül ,

a. Cümlede, eşgörevli sözcüklerin ve sözcük öbeklerinin arasına konur.

Edebiyat, tarih, felsefe ve sosyoloji en sevdiğim derslerdi.

Yüzünün güldüğünü, bir kez olsun herhangi bir şeyden hoşnutlukla söz ettiğini, kendisine karşı yapılan en küçük bir hatayı bile bağışladığını şimdiye değin hiç gören olmamış.

b. Sıralı cümleler arasına konur:

Beklerim, siz gelince giderim.

Akşam oluyor, insanlar yavaş yavaş duraklarda birikmeye başlıyor, bir gün daha geride kalıyordu.

c. Ara söz ya da ara cümlelerden önce ve sonra konur:

Edebiyatın asıl amacı hiçbir zaman, ağırlıklı olarak didaktik yapıtların verildiği dönemlerde bile, okuru bilgilendirmek olmamıştır.

Bu yıl enflasyon, otuz yıl aradan sonra ilk kez, yüzde on civarında olacak gibi görünüyor.

d. Cümlede vurgulanması gereken sözcük ya da sözcük öbeklerinden sonra kullanılır:

Çalışmak, hiçbir engel tanımadan çalışmak istiyordu.

Kalkınmak, bizim gibi ülkelerin vazgeçilmez ülküsüdür.

e. Tırnak içine alınmamış aktarma cümlelerinin başına ve sonuna konur:

Unutmam, diyordun, unuttun işte.

Başbakan, seçim sonuçlarını değerlendirmek için henüz erken, dedi.

f. Hitap sözlerinden sonra konur:

Sayın Dinleyiciler,

Kızım, televizyonu kapatabilir misin?

Arkadaşlar, sınav önümüzdeki haftaya ertelendi.

Sevgili Babacığım,

Garson, bize bakar mısınız lütfen?

- g. Bir sözü benimseme, onaylama ya da yadsıma anlamı taşıyan, kendisinden sonra gelen cümleyi anlamca pekiştiren “evet, elbette, hayır, asla, peki, iyi” gibi edatlardan sonra konur:

Peki, senin dediğin gibi olsun.

Hayır, bunu kabul etmem olanaksız.

Elbette, sen istedikten sonra seve seve yaparım bu işi.

Olsun, bu kadar üzme kendini.

- h. Sayıların ondalık bölümlerini göstermek için kullanılır:

4,2 şiddetinde deprem olmuş.

214.325,5

100.253.235,25

- i. Maddeler hâlinde sıralama yapılırken sıralama öğelerinin sonuna konur:

Romanları, işlenişlerine göre şöyle gruplandırabiliriz:

- 1.Romantik roman,*
- 2.Gerçekçi (realist) roman,*
- 3.Natüralist roman,*
- 4.Fantastik roman.*

Maddeler halinde sıralanan öğelerin sonuncusundan sonra virgül değil, nokta konur.

Noktalı Virgül ;

- a. Cümlede virgülle ayrılmış kümeler ve değişik örnekler arasında konur:

Aylık gelirinin yarısını kiraya ve fatura ödemelerine; üçte birini gıda, sağlık, eğitim vb. harcamalarına; geri kalanını da özel gereksinimlerine harcıyor.

- b. Aralarında anlam ilişkisi olan ve bu nedenle birbirine bağlanmak istenen bağımsız cümleleri ayırmak için çoğunlukla noktalı virgül kullanılır:

Türkler ve Rumlar kardeş gibi geçinmek zorundadır; hepsi küçücük bir adanın çocuklarıdır.

- c. Anlam ilişkisi bağlaçlarla belirtilen bağımsız cümlelerde, bağlaçtan önce de kullanılabilir:

Eserlerini tüm dünyaya tanıtmak istiyordu; fakat başaramıyordu.

Gün boyu evden çıkmak istemedi; çünkü kendisini çok yorgun hissediyordu.

- d.** Virgülün yeterli olmadığı yerlerde anlam karışıklığını önlemek için de noktalı virgül kullanılır:

Başbakan; Cumhurbaşkanı, Genelkurmay Başkanı ve üniversite rektörleriyle görüştü.

İki Nokta :

- a.** Bir cümle ya da sözcüğü örnekler, açıklama, konuşma, alıntı izliyorsa, sözcüğün ya da cümlenin sonuna iki nokta konur. İki noktadan sonraki anlatım bağımsız bir cümleyse, büyük harfle başlar:

*Evlenmemekte ısrar eden gençlere, çevresindekiler sık sık şöyle demeye başlar:
Yalnızlık Tanrı'ya özgüdür.*

Evrende, kendini her şeyin ölçüsü olarak tanımlayan tek varlık: İnsan.

Ünsüz: Ağız boşluğunda bir engele çarparak çıkan ses.

İki noktadan sonra sözcük ya da söz öbeklerinden oluşan örnekler sıralanıyorsa, özel adlar hariç, bunlar küçük harfle yazılır:

İnsan yaşam boyu ne çok şeyin peşinden koşar: para, şöhret, kariyer, güzellik.

- b.** Aktarılan yazı ya da sözlerde, tırnak işaretinden ya da konuşma çizgisinden önce iki nokta konur:

Heidegger şöyle diyor: “Dil varlığın evidir.”

- c.** Matematikte bölme işareti olarak kullanılır:

$$15 : 3 = 5$$

$$144 : 12 = 12$$

Açıklama yapmak için iki noktayı kullandıktan sonra “örneğin, mesela” gibi sözcükler kullanmak yanlıştır.

Üç Nokta ...

- a.** Birbirini izleyen örneklerden sonra “vb.” anlamını vermek üzere kullanılır.

Kimi Türkçe sözcükler ünlü uyumuna uymaz: anne, elma...

Uluslararası başarı kazandığımız pek çok spor dalı var: halter, atletizm, güreş...

- b.** Bitmemiş cümlelerin sonuna, harf boşluğu vermeden konur:

Söylediklerin aklıma geliyor da...

İnsan ne kadar uğraşsa da anlayamıyor ki...

- c.** Söylenmek istenmeyen sözcüklerin yerine konur:

... otelinde işlenen cinayetin zanlıları hâlâ bulunamadı.

- d.** Bir metinden alıntı yaparken çıkarılan yerler üç noktayla gösterilir. Bu durumda üç noktanın, alıntı yapılan metne ait olmadığını göstermek için ayraç içine alınması gerekir:

Ancak, muhafazakârlığın imkânsız ilan ettiği şeyi istediğimizi ilan ederek (...) kendimizi nihilizmden koparabiliriz. (Alain Badiou)

- e.** Bitirilmemiş cümlelerde ünlem ya da soru işareti varsa, üç nokta bunlarla birlikte de kullanılabilir:

Ne söz anlamaz insansın sen!...

Gerçekten mi? Nerede? Ne zaman? Nasıl?...

- f.** Herhangi bir nedenle duraksamalı, kesik kesik süren bir anlatımı yazıya yansıtmak için kullanılır:

Şey...annem...annem... çok fena..., lütfen... acele et... dedi, nefes nefese kalmış bir durumda.

Soru İşareti ?

- a.** Soru anlamı taşıyan cümle ya da sözden sonra konur:

İstanbul'un şimdiki nüfusunu biliyor musunuz?

Saat kaç?

Kim?

Anlamsal olarak birbirini tamamlayan soru cümleleri virgülle ayrılır; soru işareti en sona konur:

Bizimle sinemaya geliyor musun, gelmiyor musun?

Kim, ne zaman, nerede, niçin söylemiş bu sözü?

- b.** Kimi cümleler yalnızca vurguyla ya da “ya, ha” gibi ünlemlerle soru anlamı kazanır. Bu tür cümlelerin sonuna soru işareti konur:

Demek böyle düşünüyorsun?

Çok garip, ha?

Beni anlıyorsun ya?

- c.** Kesinliğinden emin olunamayan yer, zaman, kişi bilgileri için kullanılır:

“Dertli ne ağlayıp gezersin burada” sözleriyle başlayan şarkının güftesi Âşık Yunus’a (?) ait.

1208 (?) yılında doğan Nasrettin Hoca, gerçek bir mizah ustasıdır.

Kimi cümlelerde bir soru eki ya da soru adılı bulunduğu hâlde soru anlamı olmayabilir. Yanıt gerektirmeyen bu tür cümlelerden sonra soru işareti kullanılmaz; hangi işaret gerekiyorsa o konur:

Neler gördük biz, neler...

Nasıl da gerçekleri çarpıtıyorsun!

Ünlem İşareti !

- a.** Şaşma, korku, heyecan, kızgınlık, acı, sevinme gibi duyguları aktaran cümlelerin sonuna konur:

Ah, ne kadar yazık!

Yüzüme öyle anlamsız anlamsız bakma!

- b.** Ünlem bildiren sözcüklerin sonuna konur:

Of!

Ayy!

Vah vah!

- c.** Seslenme ve uyarı sözlerinden sonra konur:

Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın!

Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!

Şoför Bey! Durakta indirir misiniz?

- d.** Küçümseme, yerme, alay anlamı vermek için, sözcüğün ya da cümlenin sonuna ayraç içinde ünlem konur:

Doğrusu ne kadar zeki ve çalışkan(!) olduğumuzu bütün dünyaya kanıtladık.

Sizi kutlarım, gerçekten ne kadar ince ve anlayışlı bir kişi olduğunuzu bu son davranışınızla herkese gösterdiniz (!)

Bir söze küçümseme, yerme, alay anlamları katmak için ayraç içinde soru işareti (?) kullanmak yanlıştır.

Düzeltilme İşareti ^

- a.** Arapça ve Farsçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerde, ince “k” ve “g” ünsüzlerinden sonra gelen “a” ve “u” seslerinin üzerine konur:

ikametgâh, rüzgâr, yadigâr, dergâh, güzergâh, rengârenk mekân, dükkân, hikâye, muhafazakâr, imkân, kâğıt...

Kalın “k” ve “g” ünsüzlerinden sonraki uzun ünlülerin üzerine düzeltme işareti konulmaz:

gaye, kaim, ikamet, istikamet...

Arapça, Farsça ve Batı kaynaklı kimi sözcüklerde bulunan “ince l” ünsüzünden sonra gelen “a” ve “u” ünlülerinin üzerine düzeltme işareti (^) konulmaz:

layık, lale, şelale, üslup, billur, plan, laik, plastik, klasik...

- b.** Yazılışları aynı ancak anlamları ayrı olan sözcükleri birbirinden ayırmak için, bunlardan uzun ünlüsü bulunanların uzun ünlülerinin üzerine konur:

adet (sayı), âdet (geleneğe, alışkanlık)

ama (fakat), âmâ (gözleri görmeyen)

hala (babanın kız kardeşi), hâlâ (henüz)

hakim (bilge, her şeyi bilen), hâkim (yargıç)

yar (uçurum), yâr (sevgili)

Bu işaret, bütün uzun ünlüleri göstermek için kullanılmaz:

dava, şair, daire, müşavir, asude, şube...

- c. Nispet ekinin, belirtme durumu ve iyelik ekiyle karışmasını önlemek için kullanılır:

(Türk) askeri ve askerî (müze), (İslam) dini ve dinî (bilgiler), (onun) edebi ve edebî (türler), (tarih) ilmi ve ilmî (araştırmalar), (babamın) resmi ve resmî (yazışmalar) vb.

Nispet eki bulunan sözcükler başka ekler aldığında düzeltme işareti olduğu gibi kalır:

edebîlik, millîleştirme, millîlik, resmîlik, resmîleştirme...

- d. Kişi ve yer adlarında, resmî kayıtlarda varsa, düzeltme işaretini kullanmak gerekir:

Lâpseki, İslâhiye, Bâlâ, Emirâlem, Lâdik, Leylâ...

Kesme İşareti ’

- a. Yapım ekiyle türememiş özel adlara, hayvanlara verilen adlara getirilen ekler kesme işaretiyle ayrılır:

Ali'nin, İstanbul'daki Almanya'dan, Karabaş'ın Türkiye'm, İslam'da...

Yapım eki getirilerek özel addan türetilmiş sözcüklerle dil, din ve mezhep adlarının ilk harfi büyük yazılır; ama aldıkları ekler kesme işaretiyle ayrılmaz:

Ankaralıların, Atatürkçülüğün, Avrupalılaşmakla, Fransızcadan, İslamcılara, İngilizcedeki, Musevilikteki, Platonculuktan, Türkçeleştirebildiğimiz...

- b. Büyük harflerle yapılan kısaltmalara gelen ekten önce konur:

TBMM'ye

YÖK'ün

TDK'de

THY'ce

- c. Rakamlara gelen eklerden önce konur:

8'den

2'den 15'e kadar

1975'ti

25'inci

- d.** Belli bir özel adın yerini tutan sözcüklere getirilen ekten önce konur:

Meclis'in açılışında Cumhurbaşkanı bir konuşma yaptı.

Belli bir özel ad yerine kullanılan "o" adlı büyük harfle yazılmaz, bu adıla gelen ek kesme işaretiyle ayrılmaz.

- e.** Bir harften ya da ekten söz ederken gelen eki ayırmak için konur:

m'yi

e'ye

f'dir

-li'siz

-de'yi

- f.** Matematik, kimya gibi bilim dallarında kullanılan harf ve simgelere gelen eklerden önce konur:

X'in Y'ye oranı,

H'nin

- g.** Konuşma dilini yansıtan kimi yapıtlarda ünlüyle biten bir sözcüğü ünlüyle başlayan bir sözcük izlerse, ilk sözcüğün düşen ünlüsü kesme işaretiyle gösterilir:

Karac'oğlan (Karacaoğlan)

n'olsun (ne olsun)

Salını salını gelen yar m'ola (mı ola)

- h.** Özgün biçimiyle yazılan yabancı özel adlara gelen tüm ekler, kesme işaretiyle ayrılarak sözcüğün yazılışına göre değil, okunuşuna göre yazılır:

Shakespeare'in, Rose'cuk, Liverpool'lu, Camus'cü, Nietzsche'cil...

- i.** Özel ada getirilen ek satır sonuna sığmazsa, eki ayırmak için satır sonunda kullanılır:

..... Edip Cansever'
den.....Turgut Uyar'
dan.....

- j.** “-lar/-ler” eki, geldiği özel ada “aile, -gil, topluluk, sıra” anlamı veriyorsa kesme işaretiyle ayrılmadan yazılır:

Dün Ayşelerdeydik.

Balkanlardan gelen soğuk ve yağışlı hava, önümüzdeki günlerde yurdu muzu bütünüyle etkisi altına alacak.

Toroslar bütün görkemiyle karşımızda duruyordu.

Çoğul eki “benzerleri, gibiler” anlamı vermek üzere kullanılıyorsa, bu durumda eki kesme işaretiyle ayırmak gerekir:

Atatürk'ler, Fatih'ler, Kanuni'ler, Yavuz'lar...

- k.** Ek alınca yazılışları aynı olan sözcüklerin anlam karışıklığına yol açabileceği durumlarda, karışıklığı önlemek için kesme işareti kullanabiliriz:

doğa'nın - doğan'ın

kar'a – kara

soru'nun - sorun'un

yazı'nın - yazın'ın

Siz de mi kar'a kara diyenlerdensiniz?

- l.** Birden fazla sözcükten oluşan, tamlama durumundaki kurum ve kuruluş adlarına getirilen ekleri kesme işaretiyle ayırmak gerekmez:

Ankara Üniversitesi Rektörlüğüne

Kültür ve Turizm Bakanlığınca

Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlar Dairesi Başkanlığına

- m.** Toplumların yaşamlarını etkileyen tarihsel, bilimsel, edebî vb. olay, olgu, oluşum, eylem ve grup/ topluluk adlarına getirilen ekleri kesme işaretiyle ayırmak gerekmez:

Tanzimat Edebiyatının, Divan Edebiyatındaki, Meşrutiyet Devrinden, Lale Devrine, Lozan Antlaşmasıyla, İttihat ve Terakkiye, Harf Devriminin...

- n. Sevgi, içtenlik belirtmek üzere kullanılan küçültme ekleri Türkçe özel adlara getirildiğinde kesme işaretleriyle ayrılmaları gerekmez:

Aliciğim, Ayşecik, Fatmacığa, Elifçikten...

Kısa Çizgi -

- a. Başlangıç ve son bildiren sayıların ve sözcüklerin arasına konur:

Saat 14.30-15.00 arasında görüşebiliriz.

Hızlı trenle, Ankara-İstanbul yolculuğunun 4,5 saate inmesi bekleniyor.

1993-2001 arası onun için bir toparlanma dönemiymiş.

- b. Madde sıralamalarında, nokta ya da ayraç kullanabileceğimiz gibi, kısa çizgi de kullanabiliriz:

I- a-

2- b-

I- II-

A- B-

- c. Cümle içinde ara sözcükler, ara cümleler, ayrıntı niteliğindeki açıklamalar iki kısa çizgi arasında yazılır:

Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkanlar -marjinal olanları bir yana bırakırsak- genellikle aynı gerekçeleri öne sürüyor.

Ekonomik göstergelerin geçen yıla göre daha olumlu olduğu -enflasyondaki düşüş eğilimi gibi- yadsınmaz; ancak bu, erken bir iyimserliğin yol açabileceği başka olumsuzluklara karşı gözlerimizi kapalı tutmamızı gerektirmez.

Bu ara sözcükleri ve ayrıntı niteliğindeki açıklamaları iki virgül arasında da verebiliriz.

- d. Aralarında anlam açısından ortaklık ya da karşıtlık olan sözcükler, bu yönlerine dikkat çekilerek ilişkilendirilmek üzere kullanıldığında kısa çizgiyle ayrılır:

Şair-yazar Bedri Rahmi Eyüboğlu

Rahşan – Bülent Ecevit çifti

Türkiye-Yunanistan ilişkileri

Doğu-Batı çelişkisi

Genç-yaşlı ayrımı

Kadın-erkek eşitliği

- e. Sayılar arasına, “yaklaşık, ... ile ... arasında, -den –e kadar” anlamlarını veren “ila” sözcüğünün yerini tutmak üzere konur:

Önümüzdeki hafta hava sıcaklığının 8-12 derece düşeceği tahmin ediliyor.

f. Satır sonunda hece bölmesi yaparken kullanılır:

.....*düşü-*
nünce..... *okul-*
daki.....

Hece bölmesi yaptığımız sözcük “bileşik sözcük” ise, kısa çizgiyi sözcüklerin bitiştiği yere değil, uygun heceden sonra kullanmak gerektiğini unutmamalıyız:

.....*ilko-*
kuldan.....*hanı-*
meli.....

g. Dilbilgisinde, sözcüğün kök ve eklerini ayırmak ya da ekleri tek başına göstermek için kullanılır:

bak-

gör-gü

güzel-lik-le

-mek

-li

-ecek

Uzun Çizgi –

- a. Satır başına alınan konuşmaları göstermek için kullanılır:

– *Neden susuyorsun?*

– *Bilmem... Söylediklerin beni çok eskilere götürdü birden.*

– Geçmiş, aslında bizden hiçbir zaman ayrılmaz.

– Haklısın.

b. Tiyatro yapıtlarında, konuşan kişinin adıyla sözlerinin arasına konur:

Öğretmen – Bir daha derse böyle hazırlıksız gelmeni istemiyorum.

Bülent – Akşam elektrikler kesildi ve uzun süre gelmedi öğretmenim; o yüzden çalışamadım.

Öğretmen – Bu bahane artık çok bayatladı, başka bir tane bulsaydın bari!

Ayşe – Öğretmenim, Bülent doğru söylüyor. Dün biz de onlardaydık.

Tırnak İşareti “ ”

a. Tırnak işareti, bir metin içinde, başkasından alıntılanan söz ya da cümleleri göstermek için kullanılır:

Sait Faik, “Bir insanı sevmekle başlar her şey.” diyor.

Ona, Atatürk’ün “Öğretmenler, yeni nesil sizin eseriniz olacaktır!” sözünü anımsattım.

Tırnak içindeki alıntının özgün noktalama işareti korunur, bu işaretler tırnak içinde kalır. Alıntı doğrudan cümle aktarması biçiminde değil de dolaylı bir anlatımla veriliyorsa tırnak içine alınmaz:

Sait Faik, her şeyin bir insanı sevmekle başladığını söyler.

b. Cümlede önemi belirtilmek, özel olarak vurgulanmak istenen sözcük tırnak içinde gösterilir:

Maden kömürü için “karaelmas” denmesi boşuna değil.

c. Cümlede anılan yapıt adları ve yazı başlıkları tırnak içinde gösterilir:

Turgut Uyar, “Dünyanın En Güzel Arabistanı” adlı kitabıyla yeni bir şiir çizgisine girer.

Orhan Veli’nin “Anlatamıyorum” şiirini bilmeyen genç var mıdır?

c. Edebî metinlerde, karşılıklı konuşmalar tırnak içinde de gösterilebilir:

“Evli misin evlat?”

“Henüz değil, amca.”

“Peki, var mı bir aday?”

“Sevdiğim bir kız var; ama henüz açılmadım bile...”

- d. Maddeler hâlinde sıralama yapılırken, üst satırdaki sözcük ya da sözcük grupları alt satırda yineleniyorsa yinelenen sözcük ya da sözcük grubunun altına konur. Buna “denden işareti” de denir.

Ad tamlamalarını dört grupta ele alabiliriz:

1. Belirtili tamlama
2. Belirtisiz ”
3. Takısız ”
4. Zincirleme ”

Tek Tırnak İşareti ‘ ’

Tırnak içinde verilen cümlenin içinde yeniden tırnağa alınması gereken bir sözü ya da cümleyi belirtmek için kullanılır:

Orhan Veli'nin de sitemle dile getirdiği gibi, “Büyük nutuklar çekeceğiz; ‘Sen ölmedin Atatürk’ diyeceğiz; ‘Kalbimizdesin’ diyeceğiz; ‘Yolunda yürüyoruz’ diyeceğiz...” ve bununla yetineceğiz; öyle mi?

Ayraç (Parantez) ()

- a. Cümlenin öğeleriyle, yapısıyla doğrudan ilgisi olmayan açıklamalar, sözcükler, tarihler ayraç içine alınarak yazılır:

Özellikle büyük kentlerde her geçen gün artan kapkaç olayları (bu konuyu geçen yazımızda enine boyuna ele almıştık) için alınan önlemlerin yeterli olduğunu söylemek mümkün mü?

Genç yaşta yitirdiğimiz Oğuz Atay (1934-1977), edebiyatımızın önde gelen romancılarından.

Hoşça bak zatına kim (ki) zübde-i âlemsin (evrenin özüsün) sen (Şeyh Galip)

- b. Maddelerin sıralanışında, altbölümleri belirten sayı ya da harflerden sonra, nokta ya da kısa çizgi kullanabileceğimiz gibi kapama ayraç da kullanabiliriz:

- 1) a)
- 2) b)

- I) A)
- II) B)

Maddeleri sıralarken kapama ayracıyla yetinmeyip sayıları ayraç içinde yazmak doğru değildir. Bu, dipnot için başvuru bir yoldur; çünkü dipnot gösterirken sayı, harf ya da yıldız işareti sözcük üzerine alınamıyorsa ayraç içinde yazılır.

- c. Söze yergi, alay, küçümseme anlamları vermek üzere kullanılan ünlem işaretleri ayraç içinde gösterilir:

Kimi işadamlarının, vergi ödememenin yollarını bulma konusunda ne kadar yaratıcı (!) olduğunu bilmeyen yok.

Nihayet ne kadar zeki ve çalışkan olduğumuzu bütün dünyaya kanıtladık (!)

- d. Kesin olmayan bilgiler ya da bilinmeyen tarih, zaman, yer vb. için kullanılan soru işareti ayraç içinde gösterilir:

Yunus Emre (1240?-1320) hakkında yapılan araştırmalar, onun okuma yazma bilmeyen, kendi hâlinde bir derviş değil; iyi bir öğrenim görmüş, aydın bir kişi olduğu sonucunu ortaya koyuyor.

- e. Yabancı bir sözcüğün özgün biçimi, okunuşu ya da anlamı ayraç içinde gösterilir:

Londra (London)

Cannes (Kan)

Nietzsche (Niçe)

Konsolidasyon (bir borcun vadesini uzatma)

- f. Alıntı yapılan kişi ya da yapıt adı ayraç içinde belirtilir:

Ahlak çürüyüp çöktüğünde, ilk kez, zorba dedikleri kişiler ortaya çıkar. (F. Nietzsche)

Köşeli Ayraç []

- a. Ayraç içinde ayraç kullanılması gereken durumlarda yay ayraçtan önce köşeli ayraç kullanılır:

Türkçede artikel [tanımlık, belgilik (İngilizcedeki “the,” Almancadaki “das,” Arapçadaki “el” gibi)] yoktur.

- b. Yapılan alıntıda eksik olan bir bölümü tamamlamak ya da yanlış yazılmış bir sözcüğün doğrusunu göstermek için köşeli ayraç kullanılır:

Beklenmedik anlarda, bir takım [birtakım] ilginç davranış[lar] gösteriyor.

Eğik izgi /

- a.** Dizeler yan yana yazılıyorsa, bunları birbirinden ayırmak için aralarına eğik çizgi konur:

Sizin hiç babanız öldü mü?/ Benim bir kere öldü kör oldum/ Yıkadılar aldılar götürdüler/ Babamdan ummazdım bunu kör oldum (Cemal Süreya)

- b.** Adres yazımında apartman ve kapı numaralarının arasına konur:

Güneşli Sok. 12/5

- c.** Kimi terimlerin değişik biçimlerini göstermek için “ya da” anlamı vermek üzere sözcüklerin ya da eklerin arasına konur:

-lar/-ler, -acak/-ecek, -den dolayı/-dan dolayı

- d.** Tarih belirtirken zaman birimleri arasına konulabilir:

23/10/2005

Özet

Cümle ya da yan cümledeki türlü öğeleri birbirinden ayırmaya yarayan, cümlenin yapısı ve duraklama yerleriyle sözün vurgu ve tonlamasını belirleyerek okuma ve anlamayı kolaylaştırmak için kullanılan işaretlere “noktalama işaretleri” denir. Konuşma dilinde anlaşmayı destekleyen başka öğeler de vardır; ama yazı dilinde bu ancak noktalama işaretlerinin doğru kullanılmasıyla sağlanabilir. Yazı dili konuşma diline göre daha kuralcıdır ve bu kurallar kişilere göre değişmez. Nokta, virgül, noktalı virgül, iki nokta, üç nokta, soru işareti, ünlem işareti, düzeltme işareti, kesme işareti, kısa çizgi, tırnak işareti, tek tırnak işareti, ayraç, köşeli ayraç, eğik çizgi gibi noktalama işaretlerinin işlevlerini ve gereklerini iyi kavrarsak, yazılı iletişimde anlaşmayı daha kolay, daha doğru gerçekleştirebiliriz. Noktalama işaretlerini yerli yerinde ve doğru kullanmamak ise kimi cümlelerin anlaşılmasını olanaksızlaştırır.

Gözden Geçir

- Hangi noktalama işaretlerinin konuşma dilinde de karşılığının bulunduğu söylenebilir?
- Bir cümlede noktalama işaretlerinin eksikliği ya da yanlış kullanılmış olması ne gibi anlam sorunlarına yol açar?
- Aşağıdaki metinleri gözden geçirerek yanlış kullanılmış noktalama işaretlerini belirleyip bunları kaldırınız ve gerekli olduğunu düşündüğünüz yerlere doğrularını koyunuz.

“Bana zaman, zaman ozanlar gelir defterlerini getirirler. Okurlar, düşüncelerimi alır giderler, belki bu bin kez olmuştur. Onlara hep şunu söylerim; arkadaş, elli tane kalın defter alacaksın: bu defterlerin her birinin üstüne Türkçemizde en çok kullanılan 15 heceyi, 35 de aruz veznini yazacaksın. En az o yüz sayfalık olan defteri o vezinle dolduracaksın. her dizeyi; gömüt taşına yazar gibi özene-bezene yazacaksın. O defteri buraya getireceksin: Denetleyeceğim; her defter vezin ve başka yanlışlıklar yapılmadan doldurulmuş mu, doldurulmuşsa, git bir daha dene diyeceğim. Doldurulmuşsa; bu elli defteri yakacaksın, istediğin gibi şiir yazmaya şimdi başlayacaksın. Vezinsiz ve kafiyesiz yazacağımıza göre niçin bu kadar büyük çaba gösterelim? diyorlar. Bu kez diyorum ki; Bunlar senin elinin sertliğini, dile karşı olan yabancılığını uzaklığını alacak. Ondan sonra sözcüklerin gerçek ağırlığını parmaklarında duyacaksın. Yazarken, serbest şiirde de bir başka ölçü olduğunu göreceksin. Ben bugün birçok serbest şiirime bir tek sözcük bir tek harf (katamam) katacak yer bulamam. Örneğin Kızılırmak Kıyıları'na hiçbir sözcük katamam, çıkaramam da. Evet vezinsizdir yine de o dizelerde sesin ölçüsü vardır. İşte buna erişmek için ozanların geçtiğim bu çileden geçmesi gerekir. Gördüğüm bir gerçektir (Aruzu bilmeyen, heceyi bilmeyen biri şiire yakın olamaz.)” (Fazıl Hüsni Dağlarca)

“Divan sözü nedense ürkütüyor bizi. Bu söze karşı alerji var. Aklımıza ters bir çağrışımla ev mobilyası sedir mi geliyor nedir. Divanı rahatlık yan gelip uzanma sanıyoruz. Divanece bir görüş. Divan edebiyatı bir konfor bir lükstür de halk edebiyatı sırf yoksulluk savaş çatışma mıdır. Divan şiirinden yararlanmayı ölmüş kelimeleri diriltme diye almıyorum ben. Estetikten istiftenden disiplinden yararlanmak diye alıyorum. Halk edebiyatı bir yanıla birkaç ozanla nasıl toplumcu şiire kaynak olabiliyorsa Divan şiiri de biraz kapalı biraz soyut şiire öylece destek olur. Halk edebiyatı döner dolaşır üç beş ozanda son bulur ama Divan edebiyatında üç beş kata çıkar ben öyle sanıyorum. Fakat şiir ne yana yönelirse yönelsin geçmişten tam kopmaz. Eski motif ve imgeleri de değerlendirmek onlarla da beslenmek zorundadır. kendimize yani eski yüzümüze gözgü ayna olmamız kendimize özgü olmamızı kolaylaştırır.” (Behçet Necatigil)

Değerlendirme Soruları

1. Aşağıdaki seçeneklerin hangisinde kesme işareti (') kullanılması gerektiği hâlde kullanılmamıştır?
 - a) Bugün Hasanlardaydık.
 - b) Ankaralılar artık doğalgaz kullanmanın rahatlığını yaşıyorlar.
 - c) Türkçenin en önemli özelliklerinden biri de yeni sözcükler türetmeye elverişli, doğurgan olmasıdır.
 - d) Tarihimizin unutulmaz kadın kahramanlarından biri de Nene Hatundur.
 - e) İnsanın doğayla savaşımı yüzyıllar öncesine dayanır.

2. Hangi seçenekte kısaltmaya ek getirilirken yanlış bir yol izlenmiştir?
 - a) TBMM'nde
 - b) ODTÜ'lüler
 - c) TDK'nin
 - d) TÜBİTAK'tan
 - e) DSİ'ye

3. Hangi seçenekte kısa çizgi (-) yanlış kullanılmıştır?
 - a) Ankara-Trabzon arası yaklaşık 720 km.
 - b) Aşağı-yukarı üç yıl önce yine aynı hastalıktan dolayı tedavi görmüştü.
 - c) Pazar günü Trabzonspor-Fenerbahçe maçını izleyecekmiş.
 - d) Farsça, Hint-Avrupa dillerindedir.
 - e) Hava sıcaklıkları önümüzdeki hafta 7-12 derece düşecek.

4. Hangi seçenekte ilk virgülden önceki bölümün özne olduğunu düşünürsek, ilk virgülün (,) yerine noktalı virgül (;) kullanılmalıdır?
 - a) Ayşe, Mehmet, Özlem ve Dilek'i de toplantıya çağırmış.
 - b) Amcam, halam, dayım ve birkaç komşumuz alışverişe çıktılar.
 - c) Erkenden kalktı, kahvaltısını yaptı, çabucak hazırlandı ve okula gitti.
 - d) Kimi sözcükler, Türkçe olmalarına karşın, zaman içinde geçirdikleri türlü sessel değişimlerden dolayı büyük ünlü uyumuna uymaz.
 - e) Uyak, ölçü, benzetme edebiyat; ek, kök, eylem, gizli özne ise dilbilgisi terimleridir.

5. Hangi seçenekte sayıya getirilen ekin yazımı doğrudur?
- Kimi bilim adamları tek sayıların 3'den başladığını ileri sürüyor.
 - Film saat 20.00'de başlayacak.
 - Her yıl mayısın 15.inci günü toplanmaya karar vermişler.
 - Adın listede 20'inci sıradaymış.
 - Sabah 10.30 da görüşelim.
6. Hangisinde yanlış noktalama işareti kullanılmıştır?
- Demek bana inanmıyorsun, ha?
 - Eğitmen: Eğitim işiyle uğraşan kimse.
 - Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin bir kısmı uzun ünlülüdür: azami, müracaat, avize, hengâme, aşüfte...
 - Sana bu yaptıklarının hesabını soracağım!
 - Sözlerime alındı mı, alınmadı mı, anlayamadım?
7. Hangi seçenekte tırnak işareti (“ ”) gereksiz kullanılmıştır?
- Şu sıralar Nurullah Ataç'ın “Günce”sini okuyor.
 - Ece Ayhan'ın dediği gibi: “Şiir şiirde kalmaz abiler!”
 - Başbakan, “yarım Amerika'ya gideceğini” söyledi.
 - Dilinden, “Bir bahar akşamı rastladım size” şarkısını düşürmüyordu.
 - Ona mahallesinde “altın çocuk” dendiğini duymuştum.
8. Hangi seçenekte virgül (,) doğru kullanılmıştır?
- Üç, beş güne kadar size bir yanıt veririm.
 - Hızlı, hızlı yürüyordu.
 - Leyla ile, Mecnun'un öyküsüne benziyordu anlattıkları.
 - Türkiye, Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
 - Birden karar değiştirip, eve gitsem daha iyi olur, diye düşündü.